

КОНТУРИ ЕГО: Я-ІДЕАЛЬНЕ У СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИ СХИЛЬНОЇ ДО СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Потоцька Марина¹

¹ Аспірант кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8126-007X>

UDC: 159.98:37.091.12.011.3-051

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена психологічному аналізу феномена Я-ідеального в структурі Я-концепції особистості, схильної до суїцидальної поведінки. Аналіз можливих форм модифікації Я-концепції такої особистості здійснено в межах двох протилежних теорій суїцидальної мотивації: Теорії втрати власного Я (Loss Theory) та Теорії втечі від самосвідомості (Escape Theory). Здійснено спробу висвітлити предмет та можливі передумови появи когнітивної деконструкції як стану, що передуює суїцидальному акту. Висунуто припущення стосовно потенційного зв'язку типу суїцидальної мотивації з наступними параметрами: когнітивним стилем (насамперед, полезалежністю та полenezалежністю), особистісними диспозиціями, екзистенційною установкою та структурною специфікою Я-концепції особистості з наявними суїцидальними патернами. Запропоновано модель дослідження суїцидальної поведінки, яка включає зіставлення вищевказаних конструктів, серед яких центральне місце відводиться когнітивному стилю в якості предиктора, вплив якого на формування суїцидальної інтенції опосередковується типом модифікації Я-концепції. В разі вдалої апробації даної моделі робиться припущення про 2 альтернативні стратегії у психотерапевтичній інтервенції в залежності від типу суїцидальної мотивації в контексті вищезазначених теорій.

Ключові слова: суїцидальна мотивація, Я-концепція, Я-ідеальне, когнітивний стиль, когнітивна деконструкція, полезалежність, полenezалежність, самосвідомість.

Постановка проблеми.

Втрата людиною страху смерті, нехай навіть і тимчасова, виходить за межі не лише буденного, але й наукового розуміння. Протягом тривалого часу суїцидальний акт розуміється виключно як явище нозологічного порядку та, відповідно, як виключно біологічно детермінований (Pridmore, 2022). Самогубство як психологічний феномен, що притаманний лише людині, є актом, який очевидним чином виходить за межі інстинктивної регуляції. Можливо, саме це надихнуло З.Фрейда ввести в свою теорію концепт «інстинкт смерті» (Kirsch et al., 2022), покликаний концептуалізувати самогубство саме як

дію інстинкту, таким чином захистивши свою основну теорію, бо сама лиш можливість виходу за межі інстинктивної регуляції психічно здоровою людиною дещо ставить під сумнів доречність презумпції біологічного редукціонізму як підходу до людської психіки в цілому. До того ж, в порівнянні з іншими прикладами інстинктивної регуляції, т.з. «інстинкт смерті» зовсім не містить ознаки інстинкту як такого (там же). У випадку ж відмови від тлумачення психічних явищ виключно як похідних інстинктивної регуляції і неможливості використовувати дефініцію «інстинкт», унеможливило б навіть віддалену перспективу отримання теорією Фрейду статусу

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Marina Pototska

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

наукової. Втім, науковий дискурс аж до XX ст., базуючись на специфічній поведінці певних видів тварин, допускав можливість суїцидальних актів і в тваринному світі. Підтвердженню цього припущення слугували серії лабораторних спроб спровокувати скорпіонів на суїцидальну активність, масова гибель лемінгів, самовикид на берег китами, акти самопожертви заради врятування стаї, відмова від їжі домашніх тварин після смерті господаря тощо (Lester, 2017, Hediger, 2018, Peña-Guzmán, 2018, Schrynemakers, 2022). Однак, наукового статусу дані гіпотези не набули, як і не витримали перевірки моделі аутодеструктивної поведінки тварин в цілому, і міркування про те, що тварина здатна сформувати суїцидальну інтенцію або навіть якимось чином концептуалізувати смерть, є не більш ніж продуктом антропоморфізації (Ristau 2017, Preti, 2018, Soper et al., 2018).

Нині для дослідження нейробіологічних корелятів суїцидальної поведінки може бути застосована тваринна модель депресії (Preti, 2011), однак тваринну модель суїциду все-таки побудувати неможливо (Eilam, 2017, Roy & Dwivedi, 2021). Тобто перспектива досягнення розуміння суїцидальної активності людини за рахунок дослідження функціонування тваринного світу вбачається лише в дослідженні окремих аспектів схильності до суїцидальної поведінки. Здебільшого йдеться про генетично детерміновані біохімічні кореляти рис, що відомі як предиктори суїцидальної поведінки такі як: імпульсивність, агресія, депресивність і т.д. Отже, самогубство залишається «привілегією» виключно людського рівня природи.

Отже, інстинктивна регуляція достатньою мірою здатна пояснити прагнення зберегти життя, прагнення ж позбавити себе життя дією цього механізму не пояснюється. Різноманітні підходи до розуміння суїцидальної мотивації та засновані на цих концепціях психологічні та міждисциплінарні дослідження, мали б надати більше розуміння феномену суїцидальної схильності, незважаючи на те, що можливості пізнання даного явища є обмеженими в силу самої його природи. Втім, незважаючи на їх дійсне розмаїття, проблемне поле суїцидальності залишається

достатньо широким. В суїцидології наразі існує декілька найбільш розповсюджених дослідницьких моделей, в залежності від центрального теоретичного конструкту. Одна з найбільш розповсюджених моделей - «нозологічно центрована». В цьому випадку дослідження шукає зв'язки між суїцидальністю та тим чи іншим психічним розладом (Ongeri et al., 2023, Serra et al., 2022, Miller & McCall 2023, Bowen et al., 2019, Cervin et al., 2022). Інша модель, центрована навколо біологічних, насамперед нейробіологічних корелятів суїцидальності (Lu et al., 2023, Baharikhooob & Kolla 2020, Levey et al., 2019). Найбільш розповсюджена модель «диспозиційно центрована» дослідження суїцидальної мотивації здійснюється контексті її взаємозв'язку з особистісними диспозиціями (McCallum et al., 2022, Stefa-Missagli et al., 2022, Huang et al., 2019), а також в контексті взаємозв'язку з ситуативними факторами (Alvarez-Subiela et al., 2022, Panisch & Duprey 2023, Peprah et al., 2023). Трохи менш розповсюдженими є «комбіновані» дослідницькі дизайни, що включають декілька або усі з перерахованих вище факторів: психічний розлад, особистісні риси та ситуативний фактор і т.д. (Marques-Feixa et al., 2021, Boot et al., 2022). Дизайн найбільш вдалих сучасних дослідницьких моделей суїцидальності, як правило, включає медіаційні/модераційні відношення, поза основними факторами або предикторами. Частіше ж за все, преважує модель суїцидальної мотивації, що заснована виключно на особистісних диспозиціях. Такий підхід має достатньо проблемних аспектів. Попри багаточисельні дослідження кореляцій схильності до суїцидальної поведінки з особистісними диспозиціями, результатом цих досліджень втім не стала поява сталої класифікації осіб, схильних до суїцидальної поведінки, якщо вийти за межі суїцидальності, яка існує паралельно з певними психічними розладами, які далеко не завжди мають місце у випадку суїциду. Вищезгадані дослідження дещо покращують стан з класифікацією, принаймні подальшими її перспективами. Ситуацію з надання психологічної допомоги вони незначною мірою покращують, адже психологічній науці добре відомо, наскільки обмежені можливості корекції особистісних диспозицій в ході психотерапевтичної інтервенції. В цьому сенсі навіть

обережні біологічні концепції суїцидальності можуть виявитися більш дієвими. Наприклад, простіше уявити, яким чином можливо вплинути на рівень холестеролу, знижений рівень якого часто зустрічається у суїцидентів (González-Castro et al., 2021), аніж уявити, яким чином можливо вплинути на риси характеру, які власне і утворюють те, що прийнято вважати «особистістю». Р.Баумейстер, проаналізувавши низку досліджень, взагалі ставить під сумнів існування «суїцидальних рис характеру» (Baumeister, 1990: 102).

Рисам характеру, які типово вважаються притаманними суїцидентам, він надає статус тимчасових станів або навіть своєрідних копінг-стратегій, які з'являються саме в передсуїцидальній фазі. Зокрема, ними є: ригідність, що розглядається як ознака суїцидального стану, а не особистісного виміру та «більш нагадує своєрідну спробу впоратися», а не є предиспозиційним фактором; імпульсивність суїцидентів, яка також не є диспозицією, а лише відображенням розгальмування, що викликане передсуїцидальним станом; та, нарешті, «*not a risk takers*»: сукупність досліджень вказує, що самогубство може не бути пов'язане з хронічною схильністю до ризику, а радше характеризує негайний суїцидальний стан, що зменшує типову обережність (Baumeister, 1990: 102). Якщо ставити під сумнів існування «суїцидальних рис характеру», втрачають свою силу і ті концепції суїцидальності, які пов'язують суїцидальну мотивацію виключно з певними рисами характеру, бо в такому разі центральний компонент просто випадає з моделі.

Гіпотези, які мали б побудувати модель суїцидальної мотивації, насамперед, мали б надати більш-менш життєздатні ідеї стосовно того, яким чином відбувається втрата людиною (нехай навіть і тимчасова) її фундаментального страху. Що саме являє собою власне страх смерті, якщо деякою мірою абстрагуватися від концепції інстинктивної регуляції або, іншими словами, що, окрім себе як біологічної істоти, втрачає людина, зважившись на суїцидальний акт? Страх смерті, можна розглядати, умовно визначивши у якості його ядра страх втрати власного Я. Можна припустити, що втраті страху смерті передують втрата власного Я, тобто суб'єктивне переживання

такої втрати. Спробу відповісти на питання «Чого саме ми боїмося в смерті?» було зроблено шляхом семантичної диференціації страху смерті, в дослідженні (Diggory & Rothman 1961) яке аналізується І. Яломом. Так, переживання страху смерті було розподілено на різноманітні контексти: страх завдати своєю смертю горя близьким, страх безпосередньо вмирання, страх кінця планам, страх втрати здатності відчувати що-небудь і т.д. З них Ялом усі наявні в дослідженні називає не пов'язаними безпосередньо з особистою смертю, крім двох останніх: «Страх особистого зникнення – ось що має становити суть первинного джерела тривоги» (Yalom, 2020). Таким чином, якщо власне Я втрачено (сприймається як втрачене) та втрачені всі його дотепер актуальні та потенційні змісти, дія інстинктивної регуляції послаблюється і самозбереження теж більш не є релевантним, бо більше власне немає «само», яке підлягає збереженню...

Вищезазначена теорія, окреслена як теорія «втрати Я» має свою альтернативу, що відома як Escape theory - теорія «втечі від Я» (Baumeister, 1990). «Намагаючись швидше зрозуміти самогубство, аніж пояснити його», (Lester, 2013) суїцидолог Д.Лестер був першим та є наразі єдиним, хто вирішив співставити та протиставити як два протилежних типи суїцидальної мотивації: теорію втрати та теорію втечі (Loss of Self versus Escape from Self in Suicide). Він зіставляв діяду «втрата-втеча» на прикладі аналізу щоденників двох людей, смерть яких настала внаслідок самогубства. Мотиви самогубства не обов'язково повинні завжди бути один проти одного. До того ж, в самогубство частіше залучено кілька мотивів. Втім, «існують приклади, які можуть найкращим чином тлумачитися, якщо звернутися до певної теорії суїцидальної мотивації» (там же) - як було зроблено власне Д.Лестером.

Виділення невирішених раніше задач.

Подальший пошук альтернативних моделей суїцидальної мотивації, вірогідно, матиме щонайменше два рівні:

1 - *філософський*, оскільки побудування

себе. Аналізуючи дану теорію, ми бачимо дещо ускладнену версію роджеріанської моделі Я-концепції з відповідними теоретичними аналогами, де робоча Я-концепція є аналогом конструкта Я-реальне, а Я-ідеальне входить до складу можливих Я, котрі, окрім власне Я-ідеального, містять ще його антонімічні альтернативи, що, навпаки, утворюють “антистандарт” особистості та пов'язані з негативними фантазіями стосовно Я у майбутньому. Структура Я-концепції, за К. Хорні, включає: Я-Емпіричне (містить Я-Тілесне та Я-духовне), Я-реальне та Я-ідеальне: “чим є суб'єкт у своїй ірраціональній уяві або чим має бути “згідно з диктатом невротичної гордості” (Vanacore, 2020), реальне Я для невротиків є можливим Я, на протигагу ідеальному, якого досягти неможливо.

Я-концепція, акцентована суїцидальною специфікою, може мати в своїй структурі 2 рівнозначних елементи: Я-суїцидальне та Я-несуїцидальне. Таке припущення знаходимо у теорії двоєдиного Селф (Two-Self theory). Теорія вміщує в себе також свою антитезу - наявність моноструктурної Я-концепції, одна а яких включатиме лише Я-Суїцидальне, інша, навпаки, лише Я-Несуїцидальне. Обидві варіації цілком можуть зустрічатися у суїцидентів. У випадку ж наявності двох Суб-Я у структурі Я-концепції, лише одне з них активоване в кожен окремий проміжок часу та має контроль над свідомістю та мисленням взагалі, інше ж в той момент “заморожується” (Lester, 2021).

Навряд чи суїцидальна криза може постати там, де Я-концепція не зазнала певних сутнісних руйнівних метаморфоз. Було виявлено, що динаміка зміни Я-концепції індивіда, в цілому, розпочинається зі зміни ставлення до оточуючого світу та самого себе, і це слугує каталізатором для “зсуву всіх взаємозалежних елементів багаторівневої системи”: внутрішня узгодженість та стійкість Я-концепції, порушується внаслідок зростання у структурі образу Я суперечностей. “Процес зміни, що йде або шляхом спрощення, або шляхом ускладнення змісту Я-концепції”, завершується перетворенням її структури. (Rogers, 1961: 72)

Враховуючи перспективи, які надає розуміння опосередкованого значення Я-концепції в

“суїцидогенезі”, та, головним чином, Я-ідеального у структурі останньої, дана робота головним чином засновується на двох теоріях, які можуть поглибити таке розуміння: теорії суїцидальної мотивації, заснованій на втраті Власного Я (Чендлер), та теорії суїцидальної мотивації, заснованій на втечі від власного Я (Баумейстер). “Негативна” теорія суїцидальної мотивації, за Чендлером, безпосередньо не згадує про такий конструкт як Я-ідеальне. Втім, в цій статті дискутується його вірогідна імпліцитна наявність, в якості альтернативної інтерпретації теорії. За “Позитивною” теорією, аверсивному самоусвідомленню передують прицільне звернення до свого Я-ідеального (*варто зазначити, що Р.Баумейстер не вживає термін “Я-ідеальне” безпосередньо, але постійно посиляється на процес порівняння відповідності значущому стандарту (*salient standard comparison*)). Якщо більшість досліджень суїцидальності констатують її кореляції з низькою самооцінкою (Soto-Sanz et al., 2019, Cervantes & Contreras, 2019, en et al., Lippo et al., 2022), теорія втечі йде далі та на підставі серії досліджень акцентує, що не хронічно занижена самооцінка, а саме нещодавні або теперішні негативні атрибуції є асоційованими з суїцидом (Baumeister, 1990: 96). Гіпотеза в дослідженні інтенсивності суїцидальних ідецій з використанням дзеркала передбачала місце Я-ідеального в якості медіатора між мотивацією втечі від аверсивного самоусвідомлення та когнітивною доступністю суїцидальних ідецій (Selimbegović & Chatard, 2013). В даному експерименті ця гіпотеза не підтвердилась, однак безпосередньо експериментатори, додають застереження, які могли б пояснити одержаний результат. В іншому дослідженні, предметом якого був зв'язок перфекціонізму з вичерпанням Его, було встановлено, що розбіжність між Я-реальним та Я-ідеальним опосередковують вплив перфекціонізму на вичерпання Его (Zhang, 2017).

Отже, зміни в системі переконань про себе (або їх загострення), неминуче передують

альтернативних моделей потребує філософського переосмислення самого розуміння суїцидальної мотивації та пошуку інших потенційних факторів впливу на формування суїцидальної інтенції;

2 - *методологічний*, оскільки необхідним є встановлення компонентів, що формують власне мотиваційний компонент у суїцидальному процесі.

Погоджуючись з Д.Лестером, що суїцидальна мотивація скоріше є системою мотивів, аніж одним якимось мотивом, в даній статті дві теорії (умовно позначимо їх як «Позитивна» - теорія, що заснована на втечі від «Я», та «Негативна» - теорія заснована на втраті «Я») розглядаються як базис *робочої моделі суїцидальної мотивації*. По-перше, вони можуть слугувати вихідною точкою, з якої доцільно починати дослідження мотиваційного компоненту суїцидальної поведінки для первинної диференціації суїцидального мотиву на дві широкі групи, що утворює базис моделі суїцидальної мотивації. По-друге, ми вважаємо за доцільне застосування більш системного підходу, де дослідницька модель передбачала би не лише зіставлення декількох мотивів або зіставлення мотиву з певними особистісними диспозиціями, а й міститиме також інші взаємозалежні компоненти. Які латентні компоненти могла б містити більш менш життєздатна модель суїцидальної поведінки та які потенційні зв'язки між ними можуть бути найбільш принциповими? В якості таких компонентів можна було б виокремити: *Я-ідеальне* - як компонент, який міг би пояснити відносини «Я з Я», тобто пояснював би специфіку самоконцептуалізації суїцидента, як альтернатива оцінювання лише рівня самооцінки суїцидентів (як робиться найчастіше); *когнітивний стиль* - який міг би пояснити патерни функціонування суїцидальної свідомості з самосвідомістю включно; *екзистенційну установку* ("Віра у власну винятковість"/"Віра в кінцевого рятівника"), яка могла би пояснити причинно-наслідковий зв'язок приналежності до однієї з зазначених мотиваційних груп; та, врешті-решт, *особистісні диспозиції* - які можуть перебувати, а можуть і не перебувати у взаємозв'язку з рештою зазначених компонентів, що, на нашу думку, могло б стати предметом

подальших досліджень. Багаторівневе дослідження суїцидальної мотивації, дозволить краще вирішити питання надання психологічної допомоги в ході психотерапевтичної інтервенції.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій.

Що собою являє суїцидальне Я? Які з підходів до визначення Я-концепції та її структури, достатньою мірою пояснюватимуть, як суїцидальна особистість концептуалізує своє Я, припускаючи, що існує суттєва відмінність даної самоконцептуалізації від самоконцептуалізації у нормі?

Я-концепція як конструкт, головним же чином, її структура, завжди вирізнялись складністю та неоднозначністю розуміння. Найбільш традиційний підхід виокремлює 3 складові Я-концепції: когнітивну, поведінкову та оціночну (Burns, 1984). У.Джемс в складі Я-образу виокремлював Я матеріальне та Я соціальне (DeFreese & Nissley, 2020). М.Розенберг визначав більшу кількість елементів: Я-справжнє, Я-динамічне, Я-фактичне, Я-вірогідне та ідеалізоване Я (Carroll et al., 2020). К. Роджерс виокремлював Я-ідеальне не як складову Я-концепції, а як окрему Я-концепцію, яка існує паралельно з реальною Я-концепцією, та вбачав розрив між Я-Реальним та Я-ідеальним як етіологію неврозу, а шлях подолання цього розриву - як розв'язання невротичного конфлікту відповідно (Rogers, 2013). Деякі теорії включають до структури Я-концепції мотиваційний компонент - образ «Я», що вміщує когнітивний та мотиваційний компонент, деякі - виключають. Х.Маркус, пропонував концепцію «Можливих Я» (possible selves), які власне і утворюють структуру Я-концепції та які виконують функцію інтерфейсу між мотивацією та Я-концепцією та є критичним доменом знання про себе. В його розумінні, Можливі «Я» відповідальні за оціночний та інтерпретаційний контекст поточного погляду на себе, а також є стимулами майбутньої поведінки: "Це «Я», до яких слід наблизитися або уникати" (Baumeister, 2019). Якщо ж від Я-концепції ми відокремлюємо зазначені Можливі Я, то отримаємо свого роду базис - т.з. "робочу Я-концепцію", що містить масив уявлень про

саморуйнівний активності, не в залежності від того, це дія чи тільки зародження аутодеструктивної фантазії. Окрім суми цих переконань, має бути якась певна зміна, яка встановлює їх ієрархію, специфіку, та, власне, модифікує їх. Одним з можливих припущень може бути ідея про належність даної функції Я-ідеальному. Щонайменш, значення Я-ідеального в генезі неврозу в цілому, виділялося в багатьох, навіть несхожих теоріях особистості. Втім, Я-ідеальне позначено в них в специфічних термінах цієї школи. Таким чином, більшість існуючих теоретичних моделей Я-концепції, експліцитно чи імпліцитно, поміщують Я-ідеальне в структуру Я-концепції. Я-ідеальне набуває тим більшого значення в структурі Я-концепції особистості, схильної до суїцидальної поведінки.

Мета статті – проаналізувати феномен Я-ідеального в структурі Я-концепції суїцидента, визначити його вплив на функціонування свідомості та формування відповідного типу суїцидальної мотивації; розглянути можливості побудови нової моделі дослідження суїцидальної мотивації з урахуванням наступних компонентів: тип модифікації Я-концепції, когнітивний стиль та тип суїцидальної мотивації.

Наукове обґрунтування методології дослідження.

Для реалізації мети дослідження використано теоретичні методи аналізу та синтезу даних, що містяться у проаналізованих літературних джерелах; інтерпретація наукових теорій та ідей дослідників, які займалися дослідженням суїцидальної поведінки в цілому та суїцидальною мотивацією - зокрема, окрема увага приділяється питанням структури Я-концепції. Також були застосовані методи систематизації та узагальнення. Сукупне використання цих методів дозволяє конкретизувати розуміння суїцидальної мотивації у науковій психології. Основним теоретичним методом, втім, є метод моделювання, оскільки аналізувались наявні за різною ступінню розповсюдженості моделі суїцидальної мотивації/ поведінки та була запропонована альтернативна по відношенню до розглянутих моделей дослідження мотиваційного компоненту суїцидальної поведінки. В цілому, було розглянуто більше 150 джерел за темою дослідження, 81 з яких склали основу для даної

публікації.

Виклад основного матеріалу

«Негативна» теорія суїцидальної мотивації.

В суїцидології втрата власного Я розглядається як одна з можливих основ суїцидальної мотивації та головний контекст, в тілі якого розгортається суїцидальна криза. «Негативна» теорія припускає, що втрата страху смерті, ймовірно, пов'язана з втратою власного Я і таким чином особистість долає бар'єр страху смерті (Chandler & Lalonde, 2019).

З двох можливих типів модифікації Я-концепції - спрощення або ускладнення її змісту - «Негативна» теорія суїцидальної мотивації, ймовірно, ілюструє модифікацію першого типу, в силу своєрідної редукції «Я».

Втрату власного «Я» як головну передумову суїцидальної активності, розуміє суїцидолог М.Чендлер. Втрата ж власного Я, своєю чергою, є результатом порушення безперервності особистості. Суїцидальним підліткам притаманна констатація себе як загубивших свій шлях. В порівнянні зі своїми більш типовими однолітками, вони «як правило, позбавлені раніше сконструйованих засобів для оцінки себе як безперервних у часі» (Chandler & Lalonde, 2019: 42). Безперервність особистості, вважає Чендлер, порушується в момент невдалої спроби «самоорганізуючої системи реструктуризувати себе у формі «апгрейду», до більш високого та диференційованого порядку та рівня організації». Тоді стається те, що автором окреслено як системний збій. Результатом цього збою стає втрата існуючої конструкції себе як *безперервної та стійкої у часі*. Людина більше не здатна об'єднувати різноманітні лінії в єдиний наратив. Минуле, теперішнє та майбутнє виносяться за межі «володіння» самої особистості. Саморуйнівні імпульси, таким чином, втрачають своє звичне дотепер особистісне значення. Отже, Чендлер встановлює причинно-наслідковий зв'язок між втратою власної безперервності зі втратою страху перед смертю: «Саме безперервність робить усіх нас боягузами, юнаки, які в момент переходу у розвитку врешті-решт втратили

лінію своєї особистісної безперервності, виявляються позбавленими цього важливого захисного фактора” (там же). Втрата такого захисного фактора дещо додає розуміння, як саме послаблюється вплив інстинктивної регуляції в суїцидальному процесі.

З високим ступенем імовірності, письмова чи усна мова суїцидента, буде містити прямі або метафоричні вирази, що відсилають нас до переживання втрати власного Я. Деякі апостеріорні дослідження суїцидальної поведінки шляхом аналізу передсмертних записок, що передували завершеному суїциду, свідчать про те, що *суїцидентами частіше використовуються займенники від першої особи*, порівняно з різними контрольними групами, такими, як змодельовані передсмертні записки або записи людей, які зіштовхнулись зі смертельним кінцем (Lobete, 2022). Чи може ця підвищена частота вживання займенника «Я» в передсмертних записках самогубців вказувати на спробу відновити втрачене? Чи можна інтерпретувати даний факт як дію компенсаторного механізму, коли втрата «Я» в особистісному вимірі людини компенсується шляхом своєрідної маніфестації «Я» в її останньому тексті? Якщо так, то це надає певну аргументацію Теорії Втрати. Однак, як і цьому силогізму, так і твердженню, що суїцидальному кроку (а значить, і втраті страху перед смертю) передують втрата власного Я, може бути протиставлена логічна для нього антитеза. Ця антитеза могла б містити твердження, що суїцидальному вчинку (і втраті страху перед смертю), передують не втрата власного «Я» (тобто суб'єктивне переживання такої втрати), а, навпаки, його посилення - що і відображається як наслідок у передсмертному тексті. Своєрідним чином, дане твердження міститься в протилежній («Позитивній») теорії суїцидальної поведінки, відомій як «Теорія втечі» (Escape theory).

«Позитивна» теорія суїцидальної мотивації.

За «Позитивною теорією», саме підвищене самоусвідомлення є необхідною умовою виникнення суїцидальної ідеації, яка може перерости в суїцидальну спробу, або завершений суїцид, який і є шляхом

позбутися болючого самоусвідомлення. (Baumeister, 1990). Самогубство не може статися доти, поки дитина не має розвиненої здатності до рефлексії, здатність уявити себе іншим на відрізок у часі, з минулим та можливим майбутнім (Cazella et al., 2021). Таким чином, самосвідомість виступає необхідною умовою аутодеструкції.

Пресупозицією теорії втечі є Теорія об'єктної самосвідомості, яка центральне значення в «суїцидогенезі» надає високому рівню самосвідомості. Саме він провокує *«імплицитне порівняння себе зі своїми стандартами»*: розбіжності, здобуті в процесі порівняння, викликають відчуття невдачі, що виводить думки про самогубство на периферію свідомості (Alicke et al., 2020). Сприйняття невдачі, обростає внутрішніми атрибуціями, а процес порівняння (*self-to-standard comparison*) формує аверсивне самоусвідомлення (Selimbegović & Chatard, 2013), афективне навантаження якого людина мотивована уникати. Поступово досягається стан когнітивної деконструкції, у якому і відбувається перетворення суїцидальної ідеації в інтенцію. Обмежений тимчасовий фокус, конкретне мислення, формування лише безпосередніх чи найближчих цілей, когнітивна ригідність та відмова від сенсу, що редукує самоусвідомлення та пов'язаним з ним афект - все це ознаки Когнітивної Деконструкції. Деконструйований психічний стан, «привносить також ірраціональність та розгальмованість. Пов'язаний зі спрощенням та конкретизацією мисленнєвих процесів, він знімає заборони, та сприяє готовності здійснити спробу» (Caulfield et al., 2022).

Гіпотеза про те, що завищене самоусвідомлення завищує проникність до суїцидальних думок, також підтвердилася в експерименті із впливу ефекта дзеркала на формування/інтенсивність суїцидальних ідеацій. Виконуючи лексичне завдання, учасники, які дивилися у дзеркало, розпізнавали слова, пов'язані із самогубством, швидше, аніж ті, хто не спостерігав себе у дзеркалі (Selimbegović & Chatard, 2013). У вузькому сенсі це значить, що дзеркало саме по собі сприяє збільшенню суїцидальних думок, а в більш широкому - про наявність в

суїцидальних ідеях мотивації втечі від самосвідомості.

Проаналізувавши великий масив статистичних даних стосовно різних умов, які типово супроводжують суїцидальний акт, автор Позитивної теорії Р. Баумейстер доходить до цікавого висновку. Розповсюджене уявлення про природу самогубства у вигляді формули “невдача/погані умови - суїцид”, вважає він (Baumeister, 1990) не відповідає дійсності. Наведемо лише деякі з цих даних. Так, рівень самогубств вищий у країнах з вищим рівнем життя, ніж у менш заможних країнах та вищий у суспільствах, які схвалюють свободу особистості; вищий у студентів коледжу, в порівнянні з неосвіченими, а серед студентів - вищий в тих, які мають відмінні оцінки; вищий серед самотніх людей, аніж в тих, які мають подружжя, але саме перехід від шлюбу до самотнього стану, а не триваюча самотність, призводить до різкого збільшення рівня самогубств; вищі очікування щодо інтимності у стосунках. Самогубства частіші, коли звичний рівень добробуту високий, але поточні умови несприятливі або погіршуються. Тому не хронічна бідність або економічний дефолт як такий є причиною збільшення самогубств, а контраст із сприятливим попереднім станом та очікуваннями (там же). Отже, наявна доказова база дозволяє стверджувати, що самогубству передують події, які не відповідають високим стандартам та очікуванням. “Розмір розбіжності між стандартами та сприйнятою реальністю є вирішальним для ініціювання суїцидального процесу”, підсумовує Р.Баумейстер (там же). *Окрім того, існують дослідження, що свідчать про те, що порівняння себе зі стандартом може бути навіть несвідомим* (Monéger et al., 2020).

Отже, автор Позитивної теорії центральне місце в суїцидогенезі відводить завищеному самоусвідомленню, всередині якого знаходиться процес порівняння себе з Ідеальним стандартом. В його роботах, замість дефініції “Я-ідеальне”, вживається *salient-to standard-comparison* - “порівняння себе з ідеальним стандартом” (Baumeister, 1990), що, вочевидь, описує тотожний феномен. Отже, з двох можливих типів модифікації Я-концепції - спрощення або ускладнення її змісту - “Позитивна” теорія

суїцидальної мотивації, вочевидь, ілюструє модифікацію другого типу, в силу посилення Я-ідеального в структурі Я-концепції особистості суїцидента.

Що відбувається з Я-концепцією при мотивації втечі від «Я» та при суїцидальній мотивації, що заснована на переживанні втрати «Я»?

Аналізуючи зміст двох протилежних теорій суїцидальної мотивації, можна припустити, що Я-ідеальне і є тією (ключовою) структурою, що задає свого роду «Контури Его». Саме вона, імовірно, відповідає за тип модифікації Я-концепції. В першому варіанті («Позитивна теорія»), вони стають чіткими та надмірно жорсткими, Я-ідеальне загострюється. У другому варіанті («Негативна» теорія) вони, навпаки, дуже розмиті, модифікація Я-концепції здійснюється таким чином, що відбувається дезінтеграція его-ідеалу, Я-ідеальне наче зникає, і разом з ним орієнтири, що пов'язують минуле з майбутнім та підтримують сприйняття безперервності власної особистості. Теорія втечі на передній план виносить викликане порівнянням з Я-ідеалом аверсивне самоусвідомлення (Baumeister, 1990). Немає нічого дивного в тому, що людина із загрозою суїциду має аверсивну самоусвідомість, але момент виникнення аверсивності є питанням. Інше питання: ця аверсивність є хронічною чи епізодичною? Від чого залежить ступінь інтенсивності її переживання? Чи виникає аверсивність як результат певного травматичного досвіду безпосередньо, або аверсивність можна розуміти за принципом «відразу як результат пересичення»? В такому випадку свідомість переповнена Я-центрованими персевераціями, в результаті надмірно тривалої та посиленої фіксації свідомості на «Я», як на об'єкті. Припустимо, що свідомість, центральним змістом якої є такі персеверації, до того ж, обтяжені безперервними процесами оцінювання (що представлено, насамперед, як різниця між Я-ідеальним та Я-Реальним), які, ймовірно, є надстормлюючими для свідомості і тому вона переходить в фазу аверсії. «Невроз виникає, коли Ідеальне Я посилюється, послаблюючи реальне Я, та

витісняє його з фокусу думок, почуттів та дій індивіда» (Vanacore, 2020: 68) вважає К. Хорні.

Ідеальне Я та обсяг свідомості.

Знаходячись в межах Теорії Втечі, в порівнянні з Теорією Втрати, збільшення частоти вживання займенників Я в передсмертних записках суїцидентів можна тлумачити не як маркер несвідомої спроби компенсувати втрату "Я", як ми пропонували раніше, а навпаки, як маркер посилення Я (а точніше його ідеальної складової) та збільшення обсягу, яке воно займає у свідомості. Цікавим буде подивитися на два згадані типи модифікації Я-концепції (спрощення або ускладнення останньої) з перспективи обсягу свідомості. Якщо розглядати Я-ідеальне як вихідну точку відліку, з якої починається розгортання суїцидальної кризи, то візуалізувати це можна наступним чином. Я-ідеальне, яке, скажімо умовно займає 1/10 Я-концепції, починає витісняти Я-реальне разом з іншими складовими Я-концепції, таким чином поглинаючи останню. Тоді Я-ідеальне, це вже умовно 7/10 Я-концепції. Скільки місця у свідомості (або обсягу свідомості), за аналогією обсягу оперативної пам'яті комп'ютера, що витрачається на паралельні процеси, повинно припадати на Я-ідеальне, щоб відбулася ініціація суїцидального процесу? Відповісти на це питання можна за умови визначення кількості об'єктів, які здатна утримувати свідомість поза межами Я-ідеального та контекстів, у які воно включене. Тобто чим більше актуальних та вільних від впливу Я-ідеального контекстів має особистість, тим, імовірно, більша резистентність до проникнення суїцидальних ідецій до свідомості.

Поняття обсягу свідомості та спроби визначити межі останньої, робилися багатьма вченими минулого, починаючи від Вундта, Діце, Спенсера тощо (Rodax & Benetka, 2021). Вони проводили серію експериментів з метою встановити граничні мінімальні, максимальні межі та середній показник цих меж, фіксуючи кількість уявлень (слухових або візуальних), які можуть одночасно перебувати у свідомості. З цією метою вони застосовували різноманітні стимули (наприклад, звукові такти ударів метронома), які подавалися при певній швидкості, з подальшим підрахунком кількості та точності уявлень, які могли відтворити

випробовувані. Загалом, найбільший обсяг ясної свідомості тодішніх експериментів був в межах від 12 до 16 уявлень, в експериментах Вундта - 12; в експериментах Діце - 16 уявлень; мінімальна межа свідомості, яка фіксує її наявність - приблизно третина вірно відтворених від сукупності уявлень (de Freitas Aagaço, 2014). Були виділені також фактори, що впливають на результати експериментів. Зокрема, до них відносяться: швидкість поданих стимулів (чим більша швидкість, тим більше скорочувався обсяг свідомості); простота/складність стимулів; увага випробовуваних та їх загальний стан та ін. *Обсяг свідомості не є константним*, він може зужуватись, і тоді збільшується ясність свідомості, та розширюватись - тоді ясність, відповідно, зменшується (там же). Сучасні ж спроби дослідити т.з. обсяг свідомості, втім не зробили крок вперед у концептуальному відношенні, в порівнянні з зазначеними експериментами: свідомість все так же розуміється головним чином як «рух розуму», тобто в тому самому ключі, в якому це розуміли Л. да Вінчі, Г.Спенсер або вказані експериментатори, в практичному відношенні. За даними нейронауковців, об'єктивним чином свідомість виміряна бути не може. Однак технологічний розвиток у галузі нейронауки звичайно сприяє спробам пошуку кількісної метрики обсягу свідомості, насамперед шляхом спостережень за електричною активністю нейронів (тобто з використанням ЕЕГ). В якості кількісної метрики пропонувалося визначати просторові та часові патерни електричної активності мозку, таким чином відмежовувались би вегетативні стани від мінімальних свідомих станів, однак такий підхід зазнав критики в силу того, що «ЕЕГ забезпечує непрямий канал виміру з дуже низькою пропускну здатністю до мозку, а без виміру динаміки нейронів - не має і об'єктивної кількісної метрики» (Mitra, 2014). Отже, автори пропонують дотримуватися все того ж принципу суб'єктивного звіту свідомого індивіда із залученням групи спостерігачів (лікарів), аж до того самого моменту, доки кількісна метрика не зможе надати «відповідь на еволюційне питання, що відрізняє свідомий організм від несвідомого» (там же).

Отже, враховуючи закономірності функціонування свідомості, можна припустити, що Я-ідеальне суїцидента, для свідомості стає надважким для обробки. Так само, як важка програма чинить надмірне навантаження на роботу комп'ютерного процесора, і як процесор, що перевантажений або великою кількістю одночасних задач або їх складністю, потребує або зняття задач або перезавантаження системи, так і свідомість намагається «зняти» заважку для когнітивної обробки Я-ідеальне шляхом когнітивної деконструкції. Когнітивна деконструкція, як відомо, скорочує свідомість (припустимо, її обсяг) до дуже спрощених операцій, відсікаючи «усе зайве» та «важке»: абстрактне мислення (яке звужується до конкретики та сенсорики - зосередження на миттєвих рухах і відчуттях); думки про майбутнє та минуле (залишаючи лише «тут і зараз»), емоції (які в стані когнітивної деконструкції взагалі зникають) (Baumeister, 1990). При більш детальному аналізі з великою ймовірністю може виявитися, що *«когнітивному відсіканню» підлягають саме ті операції та змісти свідомості, які семантично пов'язані з контекстами Я-ідеального.*

На користь гіпотези скорочення обсягу свідомості в «суїцидогенезі» також може непрямым чином свідчити цікаве та неочікуване спостереження щодо ще деяких особливостей передсмертних записок самогубців, а саме - їх напрохуд конкретної природи: вони позбавлені абстрактних термінів та інших проявів вищого розумового усвідомлення, їх відрізняє беззмістовність (Leenaars, 2022). Справжні передсмертні записки від симульованих відрізняє більша кількість посилань на конкретні об'єкти, аніж на когнітивні процеси вищого рівня (Corcoran & Cesschi 2020). Загалом тексти суїцидентів демонструють дефіцит слів для вираження мислення: «Ключі знаходяться на полиці», «не забудь сплатити рахунки» тощо. В той час як симульовані записки, як правило, демонструють абстракції більш високого рівня: «Навчи мого сина бути порядною людиною», «будь щасливим та вільним» тощо (Ogilvie, Stone, & Shneidman, 2009). Також людям, яким загрожує мимовільна смерть в порівнянні з суїцидаль-

ною групою, притаманно писати у відносно абстрактних та значущих виразах.

Психіатричній науці добре відомі форми свідомості, що відрізняються за складністю: наприклад, усвідомлення часу є більш складною формою свідомості аніж усвідомлення просторових відносин або часу - що є ще більш складною формою свідомості (адже передбачає вміння відстежувати послідовність зовнішніх подій), ще більш складною формою - є усвідомлення власної особистості і т.д. Тому для встановлення психічного статусу первинна діагностика включає перевірку класичної тріади - здатності орієнтації в просторі, часі та власній особистості (Peeg et al., 2014), найвищий же ступінь свідомості, передбачає здатність усвідомлення психічних процесів. Вказана послідовність, добре спостережується при виході людини із стану знепритомнення або глибокого сну - свідомість відновлюється в порядку від більш простих до більш складних форм усвідомлення. Можна провести аналогію, що дещо схожі за змістом, хоча і не за силою, стадії «полегшення» свідомості мають місце і при когнітивній деконструкції. Інтегративне та значуще усвідомлення себе як ідентичності зі стійкими атрибутами (включаючи риси особистості) та «вищими смислами» видаляються зі свідомості і замінюються на просте усвідомлення себе як просто тіла» (Baumeister, 1990: 92) Можливо, саме з причини скорочення обсягу свідомості, більш глибока стадія суїцидального процесу позначена переходом від високорівневої до низькорівневої свідомості? Ймовірно, когнітивна деконструкція відповідна за перехід від високорівневої до низькорівневої свідомості.

З одного боку, когнітивна деконструкція має певні схожості з природою еґо-захисту, оскільки за допомогою когнітивної деконструкції відбувається блокування аверсивного самоусвідомлення та спричиненим ним аверсивного афекту. Ми можемо припустити, що таким чином відбувається звільнення від свого Я-ідеального. Втім, захисний ефект тут дуже обмежений у часі та сумнівний через те, що на своєму фінальному етапі, когнітивна деконструкція

привносить розгальмованість, яка робить «неможливе можливим», дозволяючи відважитися на вчинки, які у звичному психічному стані, швидше за все, не спали б на думку. Деконструйований психічний стан супроводжує жертву в процесі катувань (відділяючи переживання від тіла); злочинці, за допомогою нього уникають відчуття провини, зосереджуючись на процесуальному аспекті своїх дій; він «допомагав» військовим нацистської ідеології здійснювати акти геноциду; (Baumeister, 1990: 92) він же робить можливою трансформацію суїцидальної ідеї у спробу вчинити самогубство, оскільки редукує самосвідомість, сплющує афекти (разом із почуттям провини) та знімає будь-які заборони. Такі заборони вже легко долаються в «в ірраціональному коридорі», в який особистість потрапляє у стані психічного розгальмування. Іншими словами, особистість стає «звільненою від інтерпретаційних конструктів, що могли б пов'язати дію з виною» (там же). Когнітивна деконструкція, за думкою деяких практиків, швидше за все, і є тим самим механізмом, що дозволяє приглушити дію інстинктивної регуляції, втім, йдеться швидше про приглушення, а не повне «вимкнення» самозбереження (Peterson, 2021).

Отже, суїцидальна мотивація, що заснована на втечі (Escape theory), врешті-решт спрямована на результат у вигляді втрати власного Я, це спроба позбутися його, зупинивши «метастазування» Я-ідеального в психічній системі індивіда. Когнітивна деконструкція є тим механізмом, що робить досягнення цієї несвідомої мети здійсненою (чи принаймні можливою). Оскільки цей механізм, лише на певному етапі діє як захисний, то принциповим для психотерапевтичної інтервенції постає питання як імплементувати його конструктивні захисні функції, в той самий час, забезпечивши інгібіцію його деструктивних функцій? Іншими словами - яка субституція когнітивної деконструкції можлива та яким чином вона має бути застосована, щоб: по-перше, забезпечити людині доступ до тих її складових, які пов'язані з суб'єктивним відчуттям полегшення свідомості (та психічного стану), по-друге, не допустивши, в той самий час, досягнення людиною

фінальної стадії цього псевдозахисту у вигляді психічного розгальмування? Коло відповідей на це питання, обмежується тими законами, за якими свідомість існує та функціонує. Оскільки обсяг свідомості знаходиться в прямій залежності від її ясності (De Freitas Araujo, 2014). - чим більша перша, тим менша остання - то керуючись цим, доходимо висновку, що теоретично існує 2 можливі шляхи: або збільшити обсяг свідомості (кількість уявлень/об'єктів, які перебувають в ній одночасно), зменшуючи його «ясність» - точку фіксації свідомості (в нашому випадку - Я-ідеальне), або змістити цей фокус на іншу точку фіксації, з не меншим ступенем «ясності». Тобто йдеться про пошук нової точки фіксації - об'єкта, який би задовольняв 3 умовам: по-перше, такий об'єкт повинен мати не набагато меншу за силою привабливість (в порівнянні з «Я-об'єктом»), щоб бути здатним сфокусувати на собі увагу; по-друге, такий об'єкт/стимул має оминати Я-ідеальне та контексти, у які воно включене, тобто містити альтернативні по відношенню до Я-ідеального контексти; по-третє, такий альтернативний «об'єкт» має бути досить простим для когнітивної обробки, враховуючи, що абстрактне мислення в фазі, що передує суїциду, блоковане. Отже, теоретично, при двох можливих шляхах, в першому випадку питання вирішується шляхом розширення обсягу свідомості, в другому - свідомість залишається звуженою, але змінюється її «приціл». Звісно, обидва шляхи потребують експериментального встановлення та спостереження ефективності кожного з них в процесі інтервенції.

Задля «вирішення питання» впливу Я-ідеального як проміжної ланки інтервенції суїцидальної проблематики «автоматичне встановлення» захисту у вигляді «програми» когнітивної деконструкції могло б бути замінено її «мануальним встановленням», з обранням лише необхідних, конструктивних для психіки компонентів. Таким чином, йдеться про пошук методів імітації «когнітивної деконструкції». Але чи є доречним цей підхід по відношенню до особистості, суїцидальна мотивація якої заснована на втраті «Я», а

не втечі від нього? Адже ситуація з Я-ідеальним виглядатиме інакше при “втраті”. Враховуючи те, що переживання втрати власного “Я” в “Негативній” теорії виступає як джерело фрустрації (Chandler, & Lalonde, 2019) то в цьому випадку ми могли б говорити про необхідність, навпаки, звуження свідомості, з протилежною метою: не позбутися, а отримати фіксацію та виділити семантичні потенціали, в яких контури втраченого “Я” могли б бути окреслені? Якщо для першого типу суїцидальної мотивації (в межах “Позитивної” теорії) розуміння є більш-менш ясным, то для мотивації в межах “Негативної” теорії цієї ясності немає. Наголосимо ще раз, що відповіді на ці питання також знаходяться в полі експерименту та спостереження. Дане питання ускладнюється ще одною альтернативною гіпотезою: якщо, незважаючи на протилежність мотиваційних векторів в межах “позитивної” та “негативної” теоріях, в обох випадках спільною може залишатися фіксація на Я-об’єкті, “розмите” воно чи “надчітке”. У такому випадку ми маємо справу лише з різними варіаціями суїцидальної “Я-медитації”. Можливо, саме з цієї причини, за серією досліджень (включаючи мета-аналітичні) техніки майндфулнес, що, головним чином, засновані на практиці медитації, виявилися ефективними в терапії суїцидальної поведінки (de Aguiar 2022), оскільки в даному випадку пропонується заміна “Я-медитації” на альтернативну медитацію? З іншого боку, хоча існує зв’язок між МВІ та меншою частотою суїцидальних думок і поведінки, нещодавній огляд визначив суїцидальну поведінку як можливий несприятливий ефект майндфулнесу (de Aguiar et al., 2022, Fariaset al., 2020). Така суперечливість досліджень, імовірно, може бути обумовлена саме відмінностями в типі суїцидальної мотивації. Можливо, саме тому для одних наслідком застосування технік майндфулнес є купірування суїцидальної поведінки, для інших же - її провокація? Адже при дослідженні вибірки, яка зібрана за ознакою суїцидальності, навряд чи проводиться розмежування за мотивацією в континуумі “втеча-втрата”, оскільки така класифікація ще не набула розповсюдженості, як і не отримала достатньої уваги роль Я-ідеального в струк-

турі Я-концепції особистості, схильної до суїцидальної поведінки. З цих причин актуальність даної статті обумовлена ще й тим, що нехтування структурою Я-концепції та її “кровним зв’язком” з суїцидальною мотивацією може не лише обумовлювати неефективність стратегії терапевтичної інтервенції, а ще й бути небезпечним, коли невірною обрана стратегія та, відповідно, техніки, навпаки, провокують особистість на скоєння самогубства. Вочевидь, навіть при спільних рисах, вихід з “Я-зони” виглядатиме інакше для двох різних мотиваційних векторів..

Тип суїцидальної мотивації та особистісні диспозиції

Поглиблене теоретичне осмислення обох теорій та їх практичне застосування надихає на пошуки причинно-наслідкових зв’язків, здатних пояснити як специфіку мотиваційного компонента, так і методів впливу, які обумовлені останнім. Якими особистісними диспозиціями може бути зумовлена приналежність до тієї чи іншої суїцидальної мотиваційної групи?

Спробуємо придивитися до особистості, суїцидальний процес якої кращим чином може бути описано в межах “позитивної” теорії. Особистість, яка більшою мірою, фіксована на “Я” та підтримці стабільності самооцінки, відповідності своїм власним, соціальним стандартам, можливо, апriorі перебувати в режимі відносно інтенсивної самосвідомості, з постійним посиленням на Я-ідеальне. В певний момент, за “Позитивною теорією”, у зв’язку з надмірністю “Я-когніцій” досягається аверсивна фаза. Тоді звична посилена самосвідомість, зустрічаючись з тригером, просто стає усвідомленням себе в якості аверсивного об’єкта/суб’єкта. Постійний процес порівняння себе з ідеальним стандартом, як відомо, є типовим когнітивним патерном нарцисичної особистості (Van Schie, 2021). Аргументом на користь того, що теорія втечі, можливо, найкращим чином пояснює суїцидальну мотивацію особистості нарцисичної або такої, що має виражений нарцисичний радикал, можуть

свідчити окремі положення теорії втечі та ті дослідження, на яких вона базується. Так, стан розуму, від якого люди прагнуть втекти, формується за рахунок декількох когнітивно-афективних процесів, серед яких, поміж інших, - сором та перфекціонізм (Baumeister, 1990). Взаємозв'язок перфекціонізму та нарцисизму (Vecchione et al., 2023) не потребує додаткового подання, як і давно відоме психологічній науці хронічне для нарцисичної особистості переживання сорому (Gabbard, 2022, Ghinassi et al., 2023). Наголосимо ще раз, що сам автор теорії, безпосередньо не виокремлює зв'язок нарцисизму з мотивацією втечі, також він ставить під сумнів наявність у суїцидентів взагалі певних особистісних диспозицій, які типово вважаються коморбідними з суїцидальністю, а надає їм статус тимчасових станів, що виникають на момент активації аверсивного самоусвідомлення (Baumeister, 1990). Втім, положення теорії втечі та дослідження, на яких теорія ґрунтується, створюють умови для висунення такої гіпотези, яка могла б пояснювати суїцидальну мотивацію, в тому числі, з урахуванням конституціональних особливостей. Додатковим аргументом можуть виступати дані з чисельних досліджень стосовно взаємозв'язку нарцисизма та схильності до суїцидальної поведінки (Heisel et al., 2022, Russell, & Holdren, & Ronningstam, 2022). Тому не виключено, що "Позитивна" теорія, кращим чином охоплює суїцидентів з наявним нарцисичним радикалом.

Які ж особистісні диспозиції могли б бути притаманними особистості, суїцидальна мотивація якої краще може бути пояснена в межах "Негативної" теорії?

Д.Чендлер в межах його теорії на перший план виносить порушене сприйняття власної континуальності (Chandler, 2019), наче прирівнюючи суїцидальність до дифузної ідентичності. Дифузна ідентичність своєю чергою, часто виражена у феноменології межового розладу особистості. Це положення знайшло своє місце в різних теоретичних парадигмах та емпіричних дослідженнях О. Кенберга, М.Лінехан, Н.Мак-Уільямс (Jørgensen et al., 2023, Bogaerts et al.,

2023, McWilliams, 2020). Оскільки Я-ідеальне утворюється батьківськими інтроектами (APA dictionary), дезінтегрована ідентичність при межовій організації особистості / межовому розладі може бути пов'язана з тим, що процесу вбудовування батьківських інтроектів в структуру Я-концепції не відбувся. Відсутність Я-ідеального як сформованої структури або його динамізм, імовірно, може мати місце внаслідок раннього досвіду покинутості, переживання нестабільності батьківських фігур, що підтвердилось і в емпіричних дослідженнях, де відношення з батьками набули статусу головного фактору в емпіричній моделі (Ahangir et al., 2023). Отже, можливо, що саме рання фрустрація що призводить до усвідомлення батьківських фігур як ненадійних, нестабільних, що призводить до відторгнення батьківських інтроектів, які мали б утворити Я-ідеальне - та як наслідок до формування дифузної ідентичності.

Таким чином, ми схильні припускати, що Я-ідеальне виконує функцію центрального елементу в конструкції Я-концепції. Відсутність сформованого Я-ідеального породжує відсутність і орієнтирів, що підтримують власну континуальність. В цьому випадку ми маємо справу з дифузною ідентичністю, яка характеризує осіб з межовим розладом / межовою організацією, суїцидальна криза яких настає внаслідок відсутності відповіді на питання "Хто Я?". В той час, як при першому варіанті (нарцисичній організації особистості/вираженого нарцисичного радикалу) особа, навпаки, занадто добре знає, "хто Я", як і те, "ким бути потрібно" - невідповідність між чим призводить до настання суїцидальної кризи. В цьому варіанті

ми швидше за все маємо справу, навпаки, з дуже добре закріпленими інтроектами і отже, досить сформованою але і ригідною Я-концепцією. Отже, суїцидальний мотив втечі від Я, може бути більш притаманним особистостям з вираженим нарцисичним радикалом. Втім варто нагадати ще раз, що автор Теорії втечі, критикує наукову позицію, стосовно існування суїцидальних рис характеру як таких (Baumeister, 1990).

Отже, можливо, деякі з особистісних диспозицій/особливостей особистісної організації

впливають на «контури его», а контури его в свою чергу задають різнополярні суїцидальні мотиви, описані в межах «Позитивної» та «Негативної» теорій.

Тип суїцидальної мотивації і когнітивний стиль.

Два протилежні типи суїцидальної мотивації розглядалися в даній статті як такі, що потенційно визначаються рівнем репрезентації Я-ідеального у структурі Я-концепції. Іншим підходом до розуміння чинників формування типу суїцидальної мотивації в контексті вищезазначених теорій може бути перевірка гіпотези зв'язку суїцидальної мотивації з особливостями когнітивного стилю. Тому логічно було б розглянути особливості сприйняття не лише власного «Я», а й особливості сприйняття в цілому. Не виключено, що загальні патерни сприйняття можуть бути тотожними з патернами сприйняття власного «Я». Дані патерни охоплюються конструктом «когнітивний стиль».

Когнітивний стиль як фактор ризику в етіології депресії та суїцидальної поведінки розглядається вже протягом тривалого часу, однак його роль у самогубстві достеменно визначена не була. Наразі немає доказової бази, яка б визначала когнітивний стиль як чинник, що спонукає до суїцидальної поведінки (Reddy et.al, 2022), втім, на думку деяких дослідників, суїцид є пов'язаним зі «звуженням когнітивного стилю, що призводить до редукції способів обробки інформації та способів вирішення проблем» (Sheehy & O'Connor, 2014).

Втім, недоведеність цієї гіпотези може свідчити про те, що зв'язки між когнітивним стилем та суїцидальністю, вочевидь, більш тонкі (та непрямі) і не можуть бути пояснені моделлю «когнітивний стиль (предиктор) - суїцидальний акт (результат)». Ймовірно, доцільніше шукати відповідь на запитання який аспект суїцидальності опосередковується когнітивним стилем, тобто *досліджувати когнітивний стиль не як предиктор ізольовано, а з урахуванням змінної-медіатора*. Ми вважаємо, що когнітивний

стиль може впливати на формування суїцидальної інтенції опосередковано через модифікацію Я-концепції за тим чи іншим типом. Тобто модель, яка пропонується в цій статті, має містити наступні компоненти: суїцидальна поведінка (її мотиваційний компонент) в якості залежної змінної, когнітивний стиль в якості незалежної змінної (предиктора), та Я-концепції в якості змінної-модератора. Окрім того, в даній статті дискутується вплив когнітивного стилю на формування не суїцидальної мотивації взагалі, а його вплив на формування певного типу суїцидальної мотивації. Різні аспекти когнітивного стилю можуть викликати дослідницький інтерес в контексті суїцидальної активності, однак в межах даної статті увага зосереджується лише на одному з них: «Полезалежність - Полenezалежність». Причиною цьому є припущення, що саме ці два аспекти є відповідними за формування суїцидальної мотивації певного типу.

Полезалежність-полenezалежність характеризує схильність особистості покладатися або на зовнішні (сигнали навколишнього середовища) або внутрішні (сигнали тілесних відчуттів) референти (APA dictionary). Когнітивний стиль відбивається в інтелектуальній діяльності індивіда, в сприйнятті образу власного тіла та в переживанні власної особистості в цілому (Witkin, 1977). Автор теорії когнітивного стилю Уіткін, крім наведених вище ознак, вважає, що за клінічним описом когнітивний стиль перебуває у взаємозв'язку з екзистенційною установкою, де полюс Полenezалежності представлено у вигляді «Віра у кінцевого рятівника», а полюс Полезалежності представлено установкою «Віра у власну винятковість (там же).

Отже, полезалежність-полenezалежність є стійким індивідуальним патерном сприйняття, який носить всеохоплюючий характер. Про яку сферу та об'єкт сприйняття не йшлося б, всюди ми бачимо відношення «фігури та фону» та схильність фокусуватись на одному з них.

Які зв'язки може мати дана когнітивно-стильова тенденція з суїцидальною поведінкою? Таких досліджень наразі не так вже і багато, однак з наявних

більшість стверджує, що індивіди, схильні до суїцидальної поведінки, демонструють полезалежність (Levenson & Neuringer, 1974), таким чином імпліцитно пропонуючи полenezалежність як свого роду антисуїцидальний фактор. Деякі дослідження суїцидальної поведінки наводять дані, що полезалежність спостерігається лише в осіб певної вікової категорії - 19 – 34 роки, при загальному віковому діапазоні 19-59 років. За даними іншого дослідження когнітивних характеристик осіб, що мали спроби самогубства, полезалежність не відрізняла їх від контрольної групи, в той час, як відрізняла їх когнітивна ригідність (Patsiokas et.al, 1979).

Когнітивний патерн фіксації на “фоні або фігури” можна розглядати, як відповідний за формування типу суїцидальної мотивації, що містяться в “Негативній” та “Позитивній” теоріях. Тоді при вираженій полenezалежності ми маємо особистість з чіткими “контурами его”, що задані ригідним Я-ідеальним, на якому відбувається фіксація свідомості та бажання втечі від останньої. При вираженій полезалежності особистість, яка має дифузну ідентичність, “розмиті контури его”, що задані не сформованим Я-ідеальним, яке вона не може знайти (виокремити з фону, іншими словами), та суїцидальну інтенцію, що заснована на втраті Я, відповідно. Таким чином, полезалежність-полenezалежність, визначаючи патерни функціонування свідомості, можуть виконувати функцію фактора, який задає рівень репрезентації Я-ідеального та створює умови для появи в особистості певного типу суїцидальної мотивації. Якщо ж пригадати Уїткіна та його теорію когнітивного стилю, то полезалежність-полenezалежність, що пов'язана з екзистенційною установкою у вигляді або “Віри в кінцевого рятівника” або “Віри у власну винятковість”, може знайти своє відображення і в одному з типів суїцидальної мотивації. Хоча дана гіпотеза виглядає малоімовірною, якщо спиратися на результати більшості (підкреслимо, що не всіх) досліджень, які виявили кореляції суїцидальності та полезалежності. Втім, не можна виключати той факт, що як і в випадку з досліджен-

нями ефективності застосування технік майндфулнес до суїцидентів (нагадаємо, де для більшості вони виявилися ефективними, а за іншими дослідженнями, навпаки, провокували суїцидальну поведінку), результати досліджень можуть бути обумовлені лише перевалюванням у вибірці досліджуваних з полезалежністю, а не фактом полезалежності як корелята, тим паче, предиктора суїцидальності. До того ж, не можна викреслити і той факт, що серед суїцидентів ми маємо досить високий відсоток осіб з межовим розладом (Calati, et.al, 2022), з характерною для нього дифузною ідентичністю, яка, вочевидь, пов'язана зі специфікою сприйняття, коли важко виокремити фігуру з фону, тобто з ознаками полезалежності. Тоді ми не можемо бути впевненими, що отримані результати досліджень з переважаючими показниками полезалежності свідчать про зв'язок полезалежності з суїцидальністю чи про те, що просто вибірка досліджуваних включала більше полезалежних індивідів, що і вплинуло на результати, які в такому випадку не можуть достатньою мірою характеризувати генеральну сукупність. І врешті-решт, наявні дані про існування серед числа суїцидентів і полenezалежних індивідів. Їх потенційну (не доведену) меншість серед числа суїцидентів не варто ігнорувати, оскільки меншість не тотожна відсутності та не знижує важливість диференціації за цим параметром. Навпаки, диференціація за цим параметром могла б мати не тільки діагностичне значення, а також допомагала б визначати стратегію психотерапевтичної інтервенції задля ефективності останньої. Хоча патерн полезалежність-полenezалежність є незмінним за життя, з метою редукції суїцидальної симптоматики, можливо, мало б терапевтичний ефект сприяння формуванню у особистості навичок обробки інформації, запозичених з протилежного кінця спектру для врівноваження “вродженого”/наявного полюсу. Для полenezалежного індивіда необхідно формувати навички сприйняття цілого, головним чином, себе як частини цілого, загального контексту того середовища, в якому перебуває особистість, заохочення до тенденцій єднання з оточуючими та світом. Для полезалежної ж особистості логічним було б виходити від зворотного: формування навичок виокремлення фігури з контексту, зокрема, себе з цілого, власних кордонів, також заохочуючи по-

шук не контекстів та середовища, у які особистість прагне себе вписати, а шляхів виокремити себе з них, формуючи усвідомлення самоцінності поза межами загального контексту.

Висновки.

Дослідження суїцидальної поведінки в цілому та мотиваційного компоненту зокрема, як правило, відбувається в межах декількох дослідницьких моделей. Найбільш розповсюджені з них: 1) “нозологічно центрована” - причинний рівень суїцидальності досліджується в контексті “біологічних презумпцій” - розладів; 2) “диспозиційно центрована” - суїцидальність розуміється як результат певних особистісних диспозицій (рис характеру); 3) “ситуативно зумовлена” - суїцидальність як реакція на ситуативні фактори; 4) “комбінована” дослідження (кілька з перерахованих факторів одночасно); 5) “багаторівнева” - включають також модераційні/медіаційні зв'язки між змінними (складають найменшу групу). Дослідницьких дизайнів останньої групи стає все більше в різних дисциплінах психологічної науки, однак наявна недостатність досліджень такого типу, де предметом є мотивація суїцидальної поведінки. Моделі такого типу можна вважати найбільш вдалим: вони мають більшу пояснювальну силу, оскільки містять додаткові змінні.

Модель, яка пропонується в цій статті, за точку відліку бере 2 протилежні теорії суїцидальної мотивації: «Теорію втрати Я» (Чендлер) та «Теорію втечі від Я» (Баумейстер). Ці теорії ми позначили як Негативну та Позитивну відповідно. Може здатися, що дані теорії описують лише два окремих суїцидальних мотива з великої кількості можливих. Однак ці теорії суїцидальної мотивації дозволяють класифікувати більшість суїцидальних кейсів на дві широкі групи за критерієм типом модифікації Я-концепції (спрощення або ускладнення). На основі аналізу вищезазначених теорій, висунуто припущення, що кожна з них базується на одному з двох типів модифікації Я-концепції, в залежності від ступеня репрезентації Я-ідеального в структурі Я-концепції. Я-ідеальне ніби задає «Контури Его». «Розмиті контури его» є наслідком низького рівня репрезентації Я-ідеального в структурі Я-концепції, що, ймовірно, суб'єктивно

переживається як втрата власного Я (формується суїцидальна мотивація описана Негативною теорією). «Надчіткі контури его» являють собою полюс з високим рівнем репрезентації Я-ідеального в структурі Я-концепції та є наслідком надфокусації на ідеальному Я-образі, що суб'єктивно переживається як аверсія внаслідок невідповідності стандартам (формується суїцидальна мотивація, описана Позитивною теорією).

Інша гіпотеза стосується модифікації Я-концепції за тим чи іншим типом. Модифікація пов'язана з процесами зміни обсяг свідомості. В першому типі модифікації (спрощення) обсяг свідомості розширюється та не має тривалої фіксації на певному об'єкті; при більшому обсязі свідомості знижується її ясність. Таким чином, зникає переживання власної безперервності у часі та здатність встановити «контури Его». Модифікації Я-концепції за другим типом (ускладнення) відбувається за рахунок збільшення місця, яке Я-ідеальне займає у свідомості, що психічною системою регулюється (врівноважується) за допомогою т.з. псевдозахисту - стану когнітивної деконструкції. Остання як відомо, відсікає інтегративні форми мислення, насамперед, абстрактне мислення, залишаючи свідомості здатність для здійснення лише дуже спрощених когнітивних процесів та здійснення примітивних поведінкових актів. Модифікація Я-концепції в суїцидальному процесі за тим чи іншим типом може пояснюватися патернами сприйняття, які розповсюджуються, зокрема, на сприйняття власного Я-образу. В статті висувається припущення, що ці патерни перебувають в залежності від когнітивного стилю. Такі патерни можна описати за допомогою метафори «фігури та фону», з відповідною переважаючою фіксацією свідомості на одному з них.

Дослідження когнітивного стилю в контексті суїцидальності відносно малочисельні, однак серед наявних дизайнів превалює двокомпонентна модель, де предиктором суїцидального ризику виступає когнітивний стиль. Однак така модель продемонструвала свою недостатність для розуміння такого феномена, як суїцид. На нашу думку, більш адекватна модель має не лише базуватися на

зіставленні полезалежності-полenezалежності з суїцидальністю, але й включати додаткові конструкти. Прикладами останніх можуть бути: тип суїцидальної мотивації, особистісні диспозиції та структурна специфіка Я-концепції. Це дозволить не лише констатувати зв'язок когнітивного стилю з суїцидальністю, але й краще зрозуміти природу цього зв'язку. Нова модель має потенціал подолання вищевказаної дослідницької прогалини. В даній статті запропоновано дослідницьку модель, де когнітивний стиль впливає на суїцидальну мотивацію опосередковано через модифікацію Я-концепції. Когнітивний стиль розглядається як предиктор, а Я-концепція - як медіатор. Модифікація Я-концепції відповідає за формування суїцидальної мотивації: втрата власного Я/ втеча від Я.

Окрім когнітивного стилю, альтернативними чинниками формування суїцидальної мотивації певного типу можуть бути: особистісні диспозиції, специфіка особистісної організації, екзистенційна установка у вигляді «віри у власну винятковість» або «віри у кінцевого рятівника». Розглянуто різнополярні методи психотерапевтичної інтервенції, в залежності від того стану, в якому перебувають «Конттури Его» особи суїцидента.

Перспективи подальших досліджень.

До подальших дослідницьких перспектив можна віднести емпіричну перевірку вищезазначених гіпотез з метою побудови оптимальної моделі дослідження суїцидальної мотивації та суїцидальної поведінки в цілому. Модель, яка може бути перевірена емпірично, включає когнітивний стиль в якості предиктора суїцидальної мотивації, яка впливає на суїцидальну мотивацію через медіаторний зв'язок з Я-концепцією. Тип модифікації Я-концепції може бути оцінено в межах клінічного інтерв'ювання, а в разі отримання висновку про доцільність даної моделі, буде складено опитувальник. До подальших розвідок можемо також віднести дослідження особливостей функціонування свідомості суїцидента. Результати досліджень можуть бути застосовані для обрання стратегії психотерапевтичної інтервенції та подальших психокорекційних методик.

References :

- Ahang, A., Eskandari, H., Borjali, A., & Asgari, M. (2023). Self-other model in the context of life narratives of women with trait of borderline personality disorder: A qualitative study. *Journal of Psychological Science*, 22(122), 327-341. <https://doi.org/10.52547/JPS.22.122.327>
- Alicke, M., Zhang, Y., & Stephenson, N. (2020). Self-awareness and self-knowledge. In *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.743>
- Alvarez-Subiela, X., Castellano-Tejedor, C., Villar-Cabeza, F., Vila-Grifoll, M., & Palao-Vidal, D. (2022). Family Factors Related to Suicidal Behavior in Adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 19(16), 92-98. <https://doi.org/10.3390/ijerph19169892>
- APA Dictionary of Psychology (2023). *American Psychological Association*. Retrieved from: <https://dictionary.apa.org/ego-ideal>
- APA Dictionary of Psychology (2023). *American Psychological Association*. Retrieved from: <https://dictionary.apa.org/field-dependence>
- Baharikhoob, P., & Kolla, N. J. (2020). Microglial dysregulation and suicidality: a stress-diathesis perspective. *Frontiers in psychiatry*, 11, 781. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2020.00781>
- Baumeister, R. F. (1990). Suicide as escape from self. *Psychological review*, 97(1), 90-108. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.97.1.90>
- Baumeister, R. F. (2019). Stalking the true self through the jungles of authenticity: Problems, contradictions, inconsistencies, disturbing findings—And a possible way forward. *Review of General Psychology*, 23(1), 143-154. <https://doi.org/10.1177/1089268019829472>
- Bogaerts, A., Claes, L., Raymaekers, K., Buelens, T., Bastiaens, T., & Luyckx, K. (2023). Trajectories of adaptive and disturbed identity dimensions in adolescence: developmental associations with self-esteem, resilience, symptoms of depression, and borderline personality disorder features. *Frontiers in Psychiatry*, 14. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1125812>
- Boot, Katja & Wiebenga, Jasper & Eikelenboom, Merijn & Oppen, Patricia & Thomaes, Kathleen & Marle, Hein & Heering, Henriette. (2021). Associations between personality traits and suicidal ideation and suicide attempts in patients with personality disorders. *Comprehensive Psychiatry*. 112. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2021.15228>
- Bowen, R., Rahman, H., Dong, L. Y., Khalaj, S., Baetz, M., Peters, E., & Balbuena, L. (2019). Suicidality in people with obsessive-

- compulsive symptoms or personality traits. *Frontiers in psychiatry*, 9, 747. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2018.00747>
- Burns, R.B., Dobson, C.B. (1984). The self-concept, *Introductory Psychology Springer*, 473-505 https://doi.org/10.1007/978-94-011-6279-1_13
- Calati, R., Romano, D., Lopez-Castroman, J., Turolla, F., Zimmermann, J., Madeddu, F., ... & Preti, E. (2022). Borderline symptoms and suicide-related outcomes: protocol for a systematic review/meta-analysis and an individual patient data meta-analysis (BONITO study). *BMJ open*, 12(5), 492. <http://dx.doi.org/10.1136/bmjopen-2021-056492>
- Carroll, S., Laufer, M. R., Thomas-Kowal, P., Lossie, A. C., & Moss-Morris, R. (2020). From Engulfment to Enrichment: Associations Between Illness Representations, Self-Concept, and Psychological Adjustment in Mayer-Rokitansky-Küster-Hauser Syndrome. *Journal of pediatric and adolescent gynecology*, 33(6), 639 – 648. <https://doi.org/10.1016/j.jpag.2020.07.006>
- Caulfield, N. M., Karnick, A. T., & Capron, D. W. (2022). Exploring dissociation as a facilitator of suicide risk: A translational investigation using virtual reality. *Journal of affective disorders*, 297, 517-524. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.10.097>
- Cazella, K., Poole, M., & Urban, M. (2021). The Correlation between Self-Consciousness and Depression in Adolescents, *Kansas State University*, 3-10. <https://hdl.handle.net/2097/42492>
- Cervantes, D. C., & Contreras, L.M. (2019). Suicide attempt in teenagers: Associated factors. *Rev Chil Pediatr*, 90(6), 606-16. DOI: 10.32641/rchped.v90i6.1012
- Cervin, M., do Rosário, M. C., Fontenelle, L. F., Ferrão, Y. A., Batistuzzo, M. C., Torres, A. R., & Mataix-Cols, D. (2022). Taboo obsessions and their association with suicidality in obsessive-compulsive disorder. *Journal of psychiatric research*, 154, 117-122. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2022.07.044>
- Chandler, M. J., & Lalonde, C. E. (2019). Cultural continuity and indigenous youth suicide. *Suicide and social justice: New perspectives on the politics of suicide and suicide prevention*. Routledge. ISBN: 042986387X, 9780429863875
- Corcoran, C. M., & Cecchi, G. A. (2020). Using language processing and speech analysis for the identification of psychosis and other disorders. *Biological Psychiatry: Cognitive Neuroscience and Neuroimaging*, 5(8), 770-779. <https://doi.org/10.1016/j.bpsc.2020.06.004>
- De Aguiar, K. R., Bilhalva, J. B., Cabelleira, M. D., Guimarães, G. O., Madureira, T., Agako, A., de Souza, M. S., & Souza, L. D. M. (2022). The impact of mindfulness on suicidal behavior: a systematic review. *Trends in psychiatry and psychotherapy*, 44, <https://doi.org/10.47626/2237-6089-2021-0316>
- De Freese, E. W., & Nissley, G. E. (2020). Self - Esteem, Assessment of. *The Wiley Encyclopedia of Personality and Individual Differences: Measurement and Assessment*, 243-247. <https://doi.org/10.1002/9781119547167.ch112>
- De Freitas Araujo, S. (2014). The emergence and development of Bekhterev's psychoreflexology in relation to Wundt's experimental psychology. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 50(2), 189-210. <https://doi.org/10.1002/jhbs.21653>
- Diggory, J. & Rothman, D. (1961). Values Destroyed by Death. *Journal of abnormal and social psychology*. 63. 205-10. <https://doi.org/10.1037/h0040194>
- Eilam, D. (2017). Animals do not commit suicide but do display behaviors that are precursors of suicide in humans. *Animal Sentience*. 20(7) doi: 10.51291/2377-7478.1292
- Farias, M., Maraldi, E., Wallenkampf, K. C., & Lucchetti, G. (2020). Adverse events in meditation practices and meditation - based therapies: a systematic review. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 142(5), 374-393. <https://doi.org/10.1111/acps.13225>
- Gabbard, G. O. (2022). Narcissism and suicide risk. *Annals of general psychiatry*, 21(1), 1-4. <https://doi.org/10.1186/s12991-022-00380-8>
- Ghinassi, S., Fioravanti, G., & Casale, S. (2023). Is shame responsible for maladaptive daydreaming among grandiose and vulnerable narcissists? A general population study. *Personality and Individual Differences*, 206. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2023.112122>
- González-Castro, T. B., Genis-Mendoza, A. D., León-Escalante, D. I., Hernández-Díaz, Y., Juárez-Rojop, I. E., Tovilla-Zárate, C. A., & Ramos-Méndez, M. Á. (2021). Possible association of cholesterol as a biomarker in suicide behavior. *Biomedicine*, 9(11), 1559. <https://doi.org/10.3390/biomedicine9111559>
- Hediger, R. (2018). Animal suicide and "anthropodenial". *Animal Sentience* 20(16) doi: 10.51291/2377-7478.1304
- Heisel, M., Flett, G., & Links, P. (2022). IS NARCISSISTIC PERSONALITY ASSOCIATED WITH SUICIDE IDEATION IN MIDDLE-AGED AND OLDER MEN?. *Innovation in*

- Aging*, 6 (Suppl 1), 372. <https://doi.org/10.1093/geron/igac059.1471>
- Huang, Y., Kuang, L., Wang, W., Cao, J., & Xu, L. (2019). Association between personality traits and risk of suicidal ideation in Chinese university students: Analysis of the correlation among five personalities. *Psychiatry research*, 272, 93 – 99. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.12.076>
- Jørgensen, Carsten & Rasmussen, Anne & Bøye, Rikke. (2023). Level of identity diffusion in patients with borderline, narcissistic, avoidant and other specified personality disorder. *Nordic Psychology*. 1-15. 10.1080/19012276.2023.2197561. <https://doi.org/10.1080/19012276.2023.2197561>
- Kirsch, M., Dimitrijevic, A., Buchholz, M. B. (2022). “Death drive” scientifically reconsidered: Not a drive but a collection of trauma-induced auto-addictive diseases. *Frontiers in Psychology*, 13, 941328. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.941328>
- Leenaars, A. A. (2022). Postdiction in the Psychological Autopsy: A Clue or Algorithm. Suicide Risk Assessment and Prevention, *Springer Nature*, 237 - 243. ISBN: 3030420035, 9783030420031
- Lester, D. (2013). An essay on loss of self versus escape from self in suicide. *Suicidology Online* 4. 16-20. https://www.researchgate.net/profile/David-Lester-3/publication/332868581_An_essay_on_loss_of_self_vs_escape_from_self_in_suicide
- Lester, D. (2017). Non-human animal suicide could be tested. *Animal Sentience* 20(3) doi: 10.51291/2377-7478.1286 DOI: 10.51291/2377-7478.1286
- Lester, D. (2021). A two-self theory of suicide and implications for counseling suicidal clients. *Suicidology Online*, 12(1), 7-11. <http://www.suicidology-online.com/pdf/SOL-2021-12-1-2.pdf>
- Levenson, M., & Neuringer, C. (1974). Suicide and field dependency. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 5(2), 181-186. <https://doi.org/10.2190/Q9R3-CF20-T0TT-36R2>
- Levey, D. F., Polimanti, R., Cheng, Z., Zhou, H., Nuñez, Y. Z., Jain, S., Gelernter, J. (2019). Genetic associations with suicide attempt severity and genetic overlap with major depression. *Translational Psychiatry*, 9(1), 22. <https://doi.org/10.1038/s41398-018-0340-2>
- Lippo, F., Madeddu, F., Fornaro, M., & Calati, R. (2022). The association between self-esteem and suicidal risk: a meta-analysis. *European Psychiatry*, 65(S1), S835-S835. DOI:10.1192/j.eurpsy.2022.2162
- Lobete R., (2022). Suicide Discourse: A Linguistic Analysis of Suicide Markers in Speech, *Universitat Autònoma de Barcelona*, 75-76. Retrieved from: https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2022/264606/Lobete_Ramos_Meritxell_TFG2022.pdf
- Lu, K., Hong, Y., Tao, M., Shen, L., Zheng, Z., Fang, K., Liu, Y. (2023). Depressive patient - derived GABA interneurons reveal abnormal neural activity associated with HTR2C. *EMBO molecular medicine*, 15(1), 163-164. <https://doi.org/10.15252/emmm.202216364>
- Marques-Feixa, L., Moya-Higueras, J., Romero, S., Santamarina-Pérez, P., Rapado-Castro, M., Zorrilla, I., & EPI-Young Stress GROUP. (2021). Risk of suicidal behavior in children and adolescents exposed to maltreatment: the mediating role of borderline personality traits and recent stressful life events. *Journal of clinical medicine*, 10(22). <https://doi.org/10.3390/jcm10225293>
- McCallum, S.M., Batterham, P.J., Christensen, H., Werner-Seidler, A., Nicolopoulos, A., Newton, N., Teesson, M., & CEAR, A. L. (2022). Personality factors associated with suicidal ideation, plans and attempts in adolescents. *Journal of affective disorders*, 310, 135 – 141. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2022.05.010>
- McWilliams, Nancy. (2020). Psychoanalytic Diagnosis: Understanding Personality Structure in the Clinical Process, *Guilford Publications*, 329. ISBN: 1609184947, 9781609184940
- Miller, B. J., & McCall, W. V. (2023). Meta-analysis of insomnia, suicide, and psychopathology in schizophrenia. *Current opinion in psychiatry*, 36(3), 156-165. <https://doi.org/10.1097/YCO.0000000000000856>
- Mitra, P. P. (2014). A New Method to Measure Consciousness Discovered. *Scientific American, a Division of Springer Nature America, Inc.* Retrieved from: <https://www.scientificamerican.com/article/a-new-method-to-measure-consciousness-discovered/>
- Monéger, J. & Chatard, A. & Selimbegovic, L. (2020). Guilt, Shame, and the Aversive Self: Evidence that First Name Priming Increases Failure and Escape-Thought Accessibility., *Université de Poitiers, Centre de Recherches sur la Cognition et l'Apprentissage*, doi: 10.31234/osf.io/pdsm4.
- Ogilvie, D. M., Stone, P. J., Shneidman, E. S., (2009). Some characteristics of genuine versus simulated suicide notes. *The content analysis reader*, 404-409. ISBN:1412949661, 9781412949668
- Ongeri, L., Theuri C., Nyawira M., Penninx B., Tjebkink J., Kariuki S., Newton C.. (2023). Risk of suicidality in mental and neurological disorders in low and middle-income countries: A

- systematic review and meta-analysis. *Comprehensive Psychiatry*, 123(62) <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2023.152382>
- Panisch, L. S., & Duprey, E. B. (2023). Youth suicidality and the role of maternal betrayal trauma, child maltreatment, and dissociative symptoms. *Journal of family violence*, 38(4), 647-658. <https://doi.org/10.1007/s10896-022-00415-4>
- Patsiokas, A. T., Clum, G. A., & Luscomb, R. L. (1979). Cognitive characteristics of suicide attempters. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47(3), 478 - 484. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.47.3.478>
- Peer, M., Lyon, R., & Arzy, S. (2014). Orientation and disorientation: lessons from patients with epilepsy. *Epilepsy & Behavior*, 41, 149-157. <https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2014.09.055>
- Peña-Guzmán, D. M. (2018). Can nondolphins commit suicide?. *Animal Sentience*, 2(20), 20. DOI: 10.51291/2377-7478.1327
- Peprah, P., Asare, B. Y. A., Nyadanu, S. D., Asare-Doku, W., Adu, C., Peprah, J., Gyasi, R. M. (2023). Bullying victimization and suicidal behavior among adolescents in 28 countries and territories: a moderated mediation model. *Journal of adolescent health*, 73(1), 110-117. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2023.01.029>
- Peterson, A. L. (2021). A Brief History of Stigma: Looking for Ways to Move Beyond Mental Illness Stigma. *Mental Health, Home Books*. ISBN: 1999000897, 9781999000899
- Preti, A. (2011). Animal model and neurobiology of suicide. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 35(4), 818-830. <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2010.10.027>
- Preti, A. (2018). Animal suicide: Evolutionary continuity or anthropomorphism?. *Animal Sentience*, 2(20), 10. DOI: 10.51291/2377-7478.1297
- Pridmore, S. (2022). Addressing suicide: The final nail in the mental illness coffin?. *Journal of Alternative Medicine Research*, 14(1), 99-103. Retrieved from: <https://www.proquest.com/openview/1984e0aa05235b9e949c67df156bab19/1?pq-origsite=scholar&cbl=2034852>
- Reddy, S., & Ram, D. (2022). Relationships between suicide intention, cognitive styles, and decision making in attempted suicide. *Egyptian Journal of Psychiatry*, 43(2), 80. DOI: 10.4103/ejpsy.ejpsy_32_21
- Ren, Y., You, J., Lin, M. P., & Xu, S. (2019). Low self - esteem, entrapment, and reason for living: A moderated mediation model of suicidal ideation. *International Journal of Psychology*, 54(6), 807-815. <https://doi.org/10.1002/ijop.12532>
- Ristau, C.A. (2017). Self, death, and suicide: Does an animal know of these?. *Animal Sentience* 20(5) doi: 10.51291/2377-7478.1290
- Rodax, N., & Benetka, G. (2021). Debating experimental psychology' s frontiers: Re-discovering Wilhelm Wundt' s contribution to contemporary psychological research. *Human Arenas*, 4, 48-63. <https://doi.org/10.1007/s42087-020-00173-z>
- Rogers, C. R. (2013). A theory of therapy and personality change: As developed in the client-centered framework" . Perspectives in Abnormal Behavior: Pergamon General Psychology Series, 341. Elsevier, ISBN: 1483187160, 9781483187167
- Rogers, CR. (1961) On Becoming a Person: A Therapist' s View of Psychotherapy. Houghton Mifflin, Boston., p.72. ISBN:9780395084090, 0395084091
- Roy, B., & Dwivedi, Y. (2021). Modeling endophenotypes of suicidal behavior in animals. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 128, 819-827. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2020.12.033>
- Russell, T. D., Holdren, S. M., & Ronningstam, E. (2022). Narcissistic personality disorder and deviant behavior. *Clinical Forensic Psychology: Introductory Perspectives on Offending*, 241-268. https://doi.org/10.1007/978-3-030-80882-2_13
- Schrynmakers, S. (2022). Free will and animal suicide. *Animal Sentience*. 20(21) doi:10.51291/2377-7478.1693. DOI: 10.51291/2377-7478.1693
- Selimbegović, L., & Chatard, A. (2013). The mirror effect: Self-awareness alone increases suicide thought accessibility. *Consciousness and cognition*, 22(3), 756-764. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2013.04.014>
- Serra, G., Crescenzo D., Franco I., Maisto., Francesco G., Galante C., João I., Iannoni M., Trasolini M., Monia T., Maglio T., Baldessarini L., Ross. (2022). Suicidal behavior in juvenile bipolar disorder and major depressive disorder patients: Systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 311. doi: 10.1016/j.jad.2022.05.063
- Sheehy, N., & O'Connor, R. C. (2014). Cognitive style and suicidal behaviour: Implications for therapeutic intervention, research lacunae and priorities. *British Journal of Guidance and Counselling*, 30(4), 353-362. <https://doi.org/10.1080/0306988021000025574>

Soper, C., Shackelford, Todd K. (2018). If nonhuman animals can suicide, why don't they?. *Animal Sentience* 20(14) doi: 10.51291/2377-7478.1302.

Soto-Sanz, V., Piqueras, A.J., Rodriguez-Marin, J., Perez-Vazquez, T.M., Rodríguez-Jiménez, T., Castellví, P., & Alonso, J. (2019). Self-esteem and suicidal behaviour in youth: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psicothema*, 31(3), 246-254. DOI: 10.7334/psicothema.2018.339

Stefa - Missagli, S., Unterrainer, H. F., Giupponi, G., Holasek, S. J., Kapfhammer, H. P., Conca, A., Pompili, M. (2020). Suicide and personality traits: a multicenter study of Austrian and Italian psychiatric patients and students. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 50(1), 220-232. <https://doi.org/10.1111/sltb.12579>

Vanacore, S. M. (2020). Karen Horney. The Wiley Encyclopedia of Personality and Individual Differences: Models and Theories, John Wiley & Sons, 67-71. ISBN: 1119795273, 9781119795278

Van Schie, C. C., Jarman, H. L., Reis, S., & Grenyer, B. F. (2021). Narcissistic traits in young people and how experiencing shame relates to current attachment challenges. *BMC psychiatry*, 21(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12888-021-03249-4>

Vecchione, M., Vacca, M., Dentale, F., Spagnolo, G., Lombardo, C., Geukes, K., & Back, M. D. (2023). Prospective associations between grandiose narcissism and perfectionism: A longitudinal study in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 41(2), 172-186. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12441>

Witkin, H. A., Moore, C. A., Goodenough, D. R., & Cox, P. W. (1977). Field-dependent and field-independent cognitive styles and their educational implications. *Review of educational research*, 47(1), 1-64. <https://doi.org/10.3102/00346543047001001>

Yalom, I. Existential Psychotherapy, *Basic Books*, (2020). Retrieved from: <https://psylib.org.ua/books/yalom01/refer.htm>

Zhang, J.Y. & Wang, L.G. & Gao, W.B. (2017). Mediating Effect of Lifestyle Actual-ideal Self-discrepancy on the Relationship between Perfectionism and Ego-depletion. *Chinese General Practice*. 20. 206-209. doi: 10.3969/j.issn.1007-9572.2017.02.017

Pototska Marina

Postgraduate student of the Department of Psychodiagnostics and Clinical Psychology, Faculty of Psychology, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv (Ukraine)

EGO CONTOURS: THE IDEAL SELF WITHIN SELF-CONCEPT STRUCTURE OF SUICIDE-PRONE INDIVIDUALS

ABSTRACT

The article analyses the phenomenon of the Ideal Self within the Self-Concept structure, its impact on the functioning of consciousness and the development of suicidal motivation among individuals who are likely to engage in suicidal behavior. Two alternative theories of suicidal motivation are used to analyze possible modifications to a self-concept (Loss Theory versus Escape Theory). The subject and potential prerequisites for the emergence of cognitive deconstruction as a condition preceding a suicidal act were discussed. The functioning of consciousness in individuals who are prone to suicidal behavior is examined.

It has been hypothesized that the type of suicidal motivation is potentially linked to the following parameters: cognitive style (field-dependence / field-independence), personal dispositions, existential attitude and structural specificity of the self-concept of one's with the existing suicidal patterns.

It has been suggested that the level of Ideal-Self representation within the structure of the self-concept allows to attribute the modification of the latter to one of two types: complication or simplification. The Ideal Self seems to set "The Ego's Contours". An assessment of the level of representation of the self-ideal within the self-concept is an alternative to assessing only the level of self-esteem of suicidals (which is demonstrated by most studies of suicidality). The level of Ideal-Self representation provides a better understanding of the suicidal self-conceptualization when compared to self-esteem level.

By analyzing theories of suicidal motivation, it is possible to categorize most suicidal cases into 2 broad motivational groups based on self-concept modification criteria (simplification or complication). The type of self concept modification to be assessed during a clinical

interview. A questionnaire would be compiled if the suggested model proved justifiable.

Further research may include a study of suicidal consciousness and its features. Based on discussed theories (Loss versus Escape) 2 alternative strategies of psychotherapeutic intervention will be suggested, if the model testing is successful.

Keywords: suicidal motivation, self-concept, ideal self, cognitive style, cognitive deconstruction, field-dependence, field-independence, self-consciousness.

Потоцька Марина

Аспірант кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

КОНТУРИ ЕГО: Я-ІДЕАЛЬНЕ У СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИ СХИЛЬНОЇ ДО СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена психологічному аналізу феномена Я-ідеального в структурі Я-концепції, його впливу на функціонування свідомості та формування суїцидальної мотивації у осіб, схильних до суїцидальної поведінки. Аналіз можливих форм модифікації Я-концепції такої особистості здійснено в межах двох альтернативних теорій суїцидальної мотивації: Теорії втрати власного Я (Loss Theory) та Теорії втечі від Я (Escape Theory). Здійснено спробу висвітлити предмет та можливі передумови появи когнітивної деконструкції як стану, що передуює суїцидальному акту. Аналізуються особливості функціонування свідомості, притаманні особам, схильним до суїцидальної поведінки.

Висунуто припущення стосовно потенційного зв'язку типу суїцидальної мотивації з наступними параметрами: когнітивним стилем (насамперед, полезалежністю та полenezалежністю), особистісними диспозиціями, екзистенційною установкою та структурною специфікою Я-концепції особистості з наявними суїцидальними патернами.

Висунуто припущення, що рівень репрезентації Я-ідеального у структурі Я-концепції дозволяє віднести модифікацію останньої до одного з двох типів: ускладнення або спрощення. Я-ідеальне ніби задає “Конттури Его”. Оцінка рівня репрезентації Я-ідеального в структурі Я-концепції в контексті суїцидальності виступає альтернативою оцінюванню лише рівня самооцінки суїцидентів (що демонструє більшість досліджень суїцидальності) оскільки Я-ідеальне краще пояснює відносини “Я з Я”, тобто специфіку самоконцептуалізації суїцидента.

Врешті-решт, аналізовані теорії суїцидальної мотивації дозволяють виокремити у більшості суїцидальних кейсів дві широкі мотиваційні групи, в залежності від типу модифікації Я-концепції (спрощення або ускладнення). Тип модифікації Я-концепції може бути оцінено в межах клінічного інтерв'ювання, а в разі отримання висновку про доцільність даної моделі, планується скласти опитувальник. До подальших розвідок можемо також віднести дослідження особливостей функціонування свідомості суїцидента. В разі вдалої апробації даної моделі буде запропоновано 2 альтернативні стратегії психотерапевтичної інтервенції в залежності від типу суїцидальної мотивації в контексті вищезазначених теорій.

Ключові слова: суїцидальна мотивація, Я-концепція, Я-ідеальне, когнітивний стиль, когнітивна деконструкція, полезалежність, полenezалежність, самосвідомість.

How to cite (як цитувати):

Pototska, M. (2023). EGO CONTOURS: THE IDEAL SELF WITHIN SELF-CONCEPT STRUCTURE OF SUICIDE-PRONE INDIVIDUALS. PSYCHOLOGICAL JOURNAL, 9(6), 40–62. <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.6.4> [in Ukrainian]

Потоцька, М. (2023). КОНТУРИ ЕГО: Я-ІДЕАЛЬНЕ У СТРУКТУРІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИ СХИЛЬНОЇ ДО СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС, 9(6), 40–62. <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.6.4>

Дата отримання статті: 03.03.2023

Дата рекомендації до друку: 15.06.2023

Дата оприлюднення: 30.06.2023